

TÜRKİ-İ BASİT HAREKETİNİ YENİDEN DÜŞÜNMEK¹

Hatice AYNUR*

ÖZET

Genel Türk edebiyatı ile Osmanlı dönemi Türk edebiyatı tarihini yazan araştırmacılar tarafından muhakkak söz edilip tartışılan en önemli konulardan biri Türkî-i Basit hareketidir. Bu hareketi adlandıran Fuad Köprülü olup 1921'de yayınladığı "Millî edebiyatın ilk mübeşşirleri" makalesinde ilk kez söz eder. 1928'de yayınladığı kitabında ise bu hareketin tarihsel gelişimini ayrıntılarıyla ele alıp görüşüne temel oluşturan Edirneli Nazmî'nin Türkî-i Basit başlığını taşıyan şiirlerini yayınlar. Ona göre, bu hareketin ilk temsilcileri Tatalı Mahremî ile Edirneli Nazmî olup 16. yüzyılda artan Arapça ve Farsça sözcük kullanımına tepki olarak aruz vezniyle ama sade Türkçe'yle yazmışlardır.

Köprülü'nün yayından sonra Türkî-i Basit, Türk dili ve edebiyatı araştırmalarının temel göndermelerinden biri haline gelir. Çizgisel olarak yüzlerce yıl devam ettiği düşünülen bu dil ve edebiyat hareketinin belirli bir dönemde ortaya çıktığı varsayılır. Halbuki, Köprülü görüşünü kurgularken seçmecî davranmış, çizgisel bir süreç içinde görüşüne uygun şairleri, yazarları ve eserlerini seçmiş, diğerlerini ise dışlamış olduğu görülür. Köprülü'nün neredeyse istisnasız kabul gören görüşünün sorgulanması 1990'ların sonu itibarıyla başlar. Bu makalede, önce Türkî-i Basit'le ilgili tarihsel gelişim, sonra Köprülü'nün görüşünün edebiyat tarih yazımındaki etkilerinden söz edilip hareketin varlığı sorgulanacaktır.

¹ Bu makale önce bildiri olarak "Was the Türkî-i Basit really a movement?" başlığıyla (*International Committee of Pre-Ottoman and Ottoman Studies, 15th CIEPO Symposium, July 8-12, 2002*) Londra'da sunulmuştur. Genişletilerek makale haline getirilen bildiri İngilizce olarak yayınlanmıştır: "Rethinking the Türkî-i Basit Movement in Turkish literature," *Archivum Ottomanicum* 25 (2008): 79-97. Bu makale ise, İngilizce makalenin küçük ekleme, değişiklikler dışında bir çevirisidir. Basım aşamasında bu makaleyi okuyup düşüncelerimin berraklaşmasında katkıda bulunan sevgili Doç. Dr. Selim S. Kuru'ya teşekkür ederim.

* Prof. Dr. Yıldız Teknik Üniversitesi. haticeaynur@yahoo.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

Anahtar Kelimeler: Türkî-i Basît hareketi, Edirneli Nazmî, Tatavlı Mahremî, Fuad Köprülü.

**RE-THINKING THE TÜRKÎ-I BASÎT MOVEMENT
IN TURKISH LITERATURE**

ABSTRACT

The term Türkî-i Basît was coined initially by Fuad Köprülü, who explored the subject, in an article published in 1921, before going on to explain the movement's origins and development in a subsequent book that was published in 1928. There he gave examples from a collection of poems written by Nazmî of Edirne entitled Türkî-i Basît, and claimed that the literary movement Türkî-i Basît Cereyanı stemmed from Nazmî's poems and from those of Mahremî of Tatavla. Moreover, he believed that Mahremî and Nazmî opposed the increasing use of Arabic and Persian loanwords in Ottoman poetry in the 1500s, and that their reaction was to write in plain Turkish (but in 'Arüz' meter).

Following Köprülü's publications upon this time, Türkî-i Basît became the prime reference for scholarly research almost every scholar agree largely that Türkî-i Basît was the starting point of a linear process that was set to last for hundreds of years, a view that elevates it above a simple linguistic and literary movement that reflects the conditions of the time.

Contrary to this view, however, Köprülü's approach is weakened by his selective perception, in that he includes or excludes certain poets and their poems, and locates them within the linear linguistic-developmental process.

This article explores this topic's historical background, then discusses Köprülü's views and his influence on Ottoman literary historiography, before calling into question the very existence of the Türkî-i Basît movement.

Key Words: Türkî-i Basît movement, Edirneli Nazmî, Tatavlı Mahremî, Fuad Köprülü.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

Türkî-i Basît Hareketi, Türk dili ve edebiyatı tarihi ile ilgili her çalışmada istisnasız işlenir, en azından söz konusu edilir. Bu hareketten ilk kez bahseden ve tanımlayan modern tarihçi Fuad Köprülü, ilk kez 1921’de “Millî edebiyatın ilk mübeşşirleri,” adıyla yayınladığı bir makalede bu hareketi ele alır. 1928 tarihli kitabında bu hareketin tarihsel arka planını ve gelişimini sunar ve bu görüşlerine örnek olarak Edirneli Nazmî’nin *Türkî-i Basît* başlığını taşıyan şiirlerini yayımlar.² Fuad Köprülü bu eserlerinde, *Türkî-i Basît Cereyanı* adını verdiği bu hareketin temelinde XVI. yüzyılda İran şiirinin etkisiyle şiir dilinde Arapça ve Farsça sözcüklerin sayısının artışına karşı birdenbire Tatavlı Mahremî ve Edirneli Nazmî gibi şairlerin aruz vezninde fakat sade Türkçe şiirler yazmalarını öne sürer.

Köprülü’nün bu eserlerinin yayınlanmasından sonra, *Türkî-i Basît Hareketi*, Türk dili ve edebiyatı tarihi hakkında gerçekleştirilen genel çalışmaların vazgeçilmez referans noktası haline gelmiştir. Türk edebiyatı ve diliyle ilgili eserlerde hemen hemen her yazar bu akımdan söz etme veya bu akıma gönderme yapma ihtiyacını hissetmektedir. Ayrıca, Köprülü’nün öne sürdüğü *Türkî-i Basît Hareketi* tanımı, bir döneme özgü bir dil ve edebiyat hareketinin ötesinde yüzyıllar süren çizgisel bir sürecin başlangıcı olarak kabul edilmeye başlanır. Araştırmacıların ortak kabulü haline gelen hareket benzer ya da başka türlü ifadelerle, destekleyici örneklerle dil ve edebiyat tarihi çalışmalarında yer alır.

Fuad Köprülü’nün tanımladığı biçimiyle *Türkî-i Basît Hareketi*’ne yakından bakıldığında bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu sorunlar özellikle, Köprülü’nün kendi kurgusunu oluştururken değerlendirmeye aldığı ve dışladığı yazarlar ve metinler ile bu hareketi oturttuğu çizgisel gelişim süreci göz önünde bulundurulduğunda daha belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Bu makalede, konuyla ilgili kısa tarihsel bilgi verildikten sonra Köprülü’nün görüşü ve etkileri üzerinde durulacak ve hareketin varlığı ile ilgili sorunların tartışılması amaçlanmıştır.

² *Tevhîd- Efkâr Gazetesi*, 1921; Aynı makale *Bugünkü edebiyat* (İstanbul: İktbal Kütüphanesi, 1924), 77-81. Genişletilmiş hali için bkz. *Millî edebiyat cereyanının ilk mübeşşirleri ve Divân-ı Türkî Basît* (İstanbul: Devlet Matbaası, 1928); ayrıca bkz. “Millî edebiyat cereyanının ilk mübeşşirleri,” *Edebiyat araştırmaları*, 2. bs. (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1986), 271-315.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

Fuat Köprülü'den Önce Osmanlı Dönemi Türk Edebiyatı ve Diline Yaklaşımın Genel Bir Değerlendirilmesi

19. yüzyılın ilk yarısında hızlanan Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme çabasının kültür, edebiyat ve dil üzerindeki etkileri yüzyılın ikinci yarısından itibaren kendini göstermeye başlamıştır. Osmanlı seçkinleri Batı edebiyatına ait türler, biçimler ve konular ile başlangıçta çeviri yoluyla ya da Batı dillerinden okuyarak tanışılar. Bu tanışma, Osmanlı yönetici sınıfı ve kültür adamlarını dönemin klasik edebiyat biçim ve anlayışından uzaklaştırmasının yanı sıra bu edebiyatın dünya görüşü ve edebî zevkinin sorgulanması ve eleştirilmesini de başlatır. Klasik Osmanlı edebiyatı diğer bir deyişle dîvân şiirine³ ve diline yönelik ilk ve en önemli eleştirinin kendisi de şair, romancı, oyun ve biyografi yazarı, edebiyat eleştirmeni olan Nâmık Kemâl (1840-1888) tarafından getirildiği kabul edilir.⁴ Döneminin diğer yazarlarıyla karşılaştırıldığında dil ve edebiyat konusunda görüşlerini ifade eden yazılarının çokluğu ile ayrıcalıklı bir yere sahip olan Nâmık Kemâl'in bir yazısında Leibniz'dan yaptığı "Bana bir mükemmel lisan ver, sana büyük bir millet teşkil edeyim" alıntısı onun dile bakışındaki fikri temellerden biri olarak öne sürülebilir.⁵ Nâmık Kemâl'in eleştirilerinin, dîvân şiirinin şekli, dili ve içeriği üzerine yoğunlaştığı dikkat çekmektedir.⁶ Kemâl, dîvân şiirine ve şairine dil açısında yönelttiği a) Arapça-Farsça terkipler yüzünden anlaşılma güçlüğü, b) Sade olmama, c) Tabii-samimi olmama, d) Yerli/milli olmama, dışarlıklı, yabancıyla aşırı ilişkiden dolayı kirlenme, taklit ve etkilenebilir olma, başlıkları altında toplanabilen eleştirileri çağdaşları ve ardından gelenler tarafından desteklenmiş ve geliştirilmiştir. Nâmık Kemâl'e göre edebiyat millî birliğe ve beraberliğe hizmet eder.

³ Şiir, Osmanlı dönemi Türk edebiyatının en önemli ve yaygın bir türü olduğu için ilk eleştiri de şiirden başlamıştır. Klasik Osmanlı edebiyatının tanımlanması, adlandırılması ve sınıflandırılması hâlâ tartışılan bir konudur. Divan edebiyatı terimi edebî faaliyetleri tam olarak kapsamadığı kabul edilmekle birlikte yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu konudaki tartışmalar için bkz. Ömer Faruk Akün, "Divan edebiyatı," *TDVİA*, c. 9 (İstanbul: TDV, 1994): 389-427; M. Fatih Köksal, "Klâsik edebiyatımızı isimlendirme meselesi," *Türklük Bilimi Araştırmaları*, s. 2 (1996): 209-23.

⁴ Nâmık Kemal, "Lisân-ı Osmânî'nin edebiyatı hakkında bazı mülâhazâtı şâmilidir," *Tasvîr-i Efkâr Gazetesi*, s. 416, 417 (16, 19 Rebî'ü'l-âhir 1283 [1866]); Kaya Bilgegil, *Harâbât karşısında Nâmık Kemal* (İstanbul: İrfan Yayınevi, 1972).

⁵ Bu yazıları arasında dil ve edebiyatla ilgili makaleleri için bkz. Kazım Yetiş, *Nâmık Kemal'in Türk dili ve edebiyatı üzerine yazıları ve görüşleri* (İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi, 1989).

⁶ Yetiş, a.g.e., 68-235.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

Halbuki Türk dili içindeki şiveleri bile eritememiş ve millîlik ruhunu kazanamamıştır.

1866 yılında Nâmık Kemâl'in bir yazısıyla başlattığı dîvân edebiyatı ve dili eleştirisi yaklaşık elli yıl sonra 1914'te Fuad Köprülü tarafından ele alınır. Köprülü'ye kadar geçen süre içinde Türk dili ve millî edebiyatına yönelik ilginç tartışmalar yapılır.⁷ Bu tartışmaların ayrıntılı değerlendirmesi bu yazının amacını aşmaktadır. Ancak, son zamanlarda yapılan çalışmalarda Tanzimatla başlayan ve Tek Parti Dönemi'nin sonuna kadar geçen zaman diliminde ulusçuluk-dil ilişkileri açısından 3 farklı eğilim saptanır.⁸ Bu 3 farklı eğilim, birbirini takip eden üç tarihsel aşamayla da büyük ölçüde paralellik göstermekle birlikte eğilimlerin içiçe geçtiği ve örtüştüğü zamanlar söz konusudur. Diğer bir deyişle, bu eğilimlerin birbiri ardına geldiği tam bir çizgisel ilerlemenin varlığını öne sürmek imkansızdır. Bu eğilimler ve tarihsel aşamalar, yazı dilinde "sadeleştirme" eğiliminin başladığı Tanzimat; dile dayalı yeni bir ulus tahayyülünün yaratılmaya çalışıldığı Jön Türk; Osmanlı nüfus bakiyyesinin dil aracılığıyla Türkleştirilmeye çalışıldığı Cumhuriyet dönemi olarak üçe ayrılır.⁹ Köprülü'nün, Türk dili üzerine yazdıklarıyla bu dönemlerin ikincisinin etkisinde ve üçüncüsünün de kurucuları arasında yer aldığı görülür.

Köprülü ve Türkî-i Basît Cereyanı

Fuad Köprülü, Türkolojinin bir çok alanında olduğu gibi Türk edebiyatı tarihinin yazılması ile edebiyat tarihyazımının da kurucusu ve yol açıcısı olmuştur. Onun yaklaşımı ve fikirleri bu güne kadarki edebiyat tarihi yazımının temel referans noktası olmuş ve olmaya devam etmekte, ele aldığı konular ve görüşler her türden çalışmanın içinde az ya da çok yer alıp belirleyici olmaktadır.¹⁰

⁷ Bu tartışmaların 1866-1901 yılları arasındaki ayrıntılı bir değerlendirmesi için bkz. Erdoğan Erbay, *Eskilerin ve yenilerin: Tanzimat ve Servet-i Fünun neslinin Divan edebiyatına bakışı* (Erzurum: Akademik Araştırmalar, 1997). Aynı konunun 1930-1940 yıllarındaki durumu için bkz. Mehmet Kahraman, *Divan edebiyatı üzerine tartışmalar* (İstanbul: Beyan: 1996). Dilde sadeleşme için bkz. Agâh Sırrı Levend, *Türk dilinde gelişme ve sadeleşme safhaları* (Ankara: TDK, 1949); Ziya Öksüz, *Türkçenin sadeleşme tarihi: Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi* (Ankara: TDK, 1995).

⁸ Bkz. Hüseyin Sadoğlu, *Türkiye'de ulusçuluk ve dil politikaları* (İstanbul: Bilgi Üniversitesi, 2003), 291. Hüseyin Sadoğlu bu kitabında, Türk dili ve ulusal kimliğin inşası arasındaki ilişki, tarihçe ve tartışmalara da yer vermektedir.

⁹ a.y.

¹⁰ Ancak, Köprülü'nün Türk dili ve edebiyatı tarihine getirdiği yaklaşımın değerlendirilmesi yeteri kadar yapılmamıştır. Yaşamı ve eserleri için bkz. Şerif Hulûsî Sayman, *O. Prof. Dr. Fuad Köprülü'nün yazıları için bir bibliyografya: 1913-1934* (İstanbul: Burhaneddin Matbaası, 1934; 2.bs (İstanbul: Muallim Ahmet Halit

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

Yukarıda değinildiği üzere Köprülü, *Türkî-i Basît Cereyanı* adını verdiği hareketten önce 1921’de makale düzeyinde söz eder ve 1928’de yayınladığı 2 bölümlük kitabının ilk bölümünde makalede ele aldığı görüşlerini geliştirerek sunar. Kitabın ikinci bölümde ise ilk bölümdeki düşüncelerinin en büyük dayanağı olan Edirneli Nazmî’nin *Dîvân-ı Türkî-i Basît* başlığını taşıyan şiirlerini yayımlar. Burada eklenmesi gereken nokta, bu başlığın *Dîvân-ı Türkî-i Basît* adlı bir kitabın varlığına işaret etmiş olmasıdır.¹¹ Halbuki böyle bir kitap yoktur, aşağıda belirtileceği üzere Köprülü, Nazmî’nin *Dîvân*’ından *Türkî-i Basît* başlığını taşıyan şiirleri seçerek bir araya getirmiş ve kendi teorisine uygun şekilde adlandırıp yayınlamıştır.

Fuad Köprülü, kitabının ilk bölümünde Türklerin *millî lisan ve edebiyat*’ının tarihsel bir çerçevesini çizer. Görüşlerini dokuz başlık altında toplar: 1) Millî edebiyat cereyânının başlangıcı ve sebepleri, 2) XIII.-XIV. asırlarda Anadolu’da Türk klâsik edebiyatı ve Türkçe hakkında telâkkîler, 3) XIV.-XV. asırlarda Acem edebiyatı te’sirleri, XVI. asırda bu nüfûzun artması ve Türk dilinde sâdeleşme temâyülleri, 4) Türkî-i Basît cereyânı ve bu cereyânın başlıca mümessilleri: Tatavlı Mahremî, Edirneli Nazmî, 5) XVI. asırda Türk Klâsizmî’nin meydana çıkması ve bu asır Türk şiirinde mahallîlik temâyülleri, bu temâyülün XVII. asır başlarında devâmı, 6) XVII.-XVIII. asırlarda Türk Klâsik Edebiyatı’nın ve Millî Edebiyat Cereyânı’nın kuvvetlenmesi, 7) Siyâsî Tanzimat ve XIX. Asır Türk Edebiyatı’nda millî lisân ve edebiyat fikirlerinin inkişâfı, Şinâsî-Ziyâ Paşa-Kemal Mektebi’nin dil sâdeleşmesi husûsundaki fikir ve eserleri, 8) Tanzimat Devri Edebiyatı’nda ‘Âşık tarzı te’sirleri, 9) Tanzimat Devri’nde Türkçülük hareketleri, Türk milliyetçiliği’nin esâsını kurmaya çalışanlar, millî lisân ve millî edebiyat cereyânı tarihinin aydınlanabilmesi için tedkîki zarûrî bulunan hususlar. Bu başlıklara bakıldığında, Köprülü’nün anahtar sözcükler olan millî lisan ve edebiyat’ın Türk edebiyatı tarihi boyunca geçirdiği aşamaları ve sürekliliğini gösterme çabası dikkat çeker.

Köprülü, kitabın “Türkî-i Basît cereyânı ve bu cereyânın başlıca mümessilleri: Tatavlı Mahremî, Edirneli Nazmî” başlığını taşıyan 4. bölümde *Türkî-i Basît akımı* ve temsilcileri uzun uzun anlatır. Bu akımın ortaya çıkış nedenleri üzerinde durur. Şiir dilinde XVI. yüzyılda İran şiirinin gittikçe artan etkisiyle Arapça ve Farsça sözcüklerin ve terkiplerin çoğalmasından söz eder. Şiir dilinde tam da

Kitabevi, 1940); “Fuad Köprülü’nün ilmî neşriyatı,” *Fuad Köprülü Armağanı* (Ankara: Ankara Üniversitesi, 1953), xxv-lîii; Fevziye Abdullah Tansel, “Memleketin acı kaybr: Prof. Dr. Fuad Köprülü,” *Belleten*, s. 120 (1966): 621-36.

¹¹ Köprülü’nün bu konudaki yayınları için bkz. Dipnot 1.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

birdenbire, Mahremî ve Nazmî gibi iki şairin arûz vezni ile, fakat sâde, terkipsiz Türkçe ile ve yabancı kelimelerden imkân nisbetinde uzak olarak, şiirler yazmaya kalktıkları ve buna da *Türkî-i Basît* adını verdikleri öne sürer.¹² Fuad Köprülü, bu iki şairin çabalarını, “bize sâde dile doğru yeni bir akım olduğunu göstermektedir” şeklinde yorumlar. Mahremî’yi yalnız kelimelerle değil, benzetme ve örnekleriyle de Türk zevkine uygun eserler yazmak isteyen birisi olarak görür, nereden ilham aldığını ve halkın kendi zevkine, ruhuna yakın eserlere verdiği kıymeti görek bunun sebebini tahlil ve takdir ettikten sonra *Türkî-i Basît* ile yazmak fikrine düşüp düşmediğini sorar. Ayrıca, bu akımın ne gibi tarihî nedenlerle doğduğu, *Türkî-i Basît* ile yazan başka şairlerin olup olmadığı ve bu hareketin edebiyat çevresinde nasıl karşılandığı sorularını sorduktan sonra açık ve kesin yanıtın mümkün olmadığını belirtir. Tatavlı Mahremî’den sonra 20. yüzyıla kadar geçen süre içinde millî dil ve edebiyatın temsilcisi olabilecek kişileri ve eserleri tanıtmaya devam eder. Verdiği isimler arasında yer alan 19. yüzyıl vaka’nuvislerinden Es’ad Efendi’nin (ö. 1848) *Müstatrafi*¹³ çevirisinde Türk dili ile ilgili yazdıklarından dolayı millî lisan ve edebiyat akımının adeta ilk kuramcısı olarak gösterilmesinin yanlış bir iddia sayılmayacağını ekler.¹⁴

¹² Köprülü, kimi Osmanlı şair ve yazarlarının “Türkçe’nin Arapça’ya ve Acemce’ye göre daha dar, daha kaba, ifâdeye daha kâbiliyetsiz olduğunu ve bu yüzden kendi kusurlarına bakılmamak lâzım geldiğini” söylemelerini hatta mazaret olarak “Arabî ve Farsî bilmeyen halkın anlaması için Türkçe yazmağa mecbur olduklarını” eklemelerine vurgu yapmış ve pek çok şair ve yazardan örnekler vermiştir. Bu örnekler arasında en yaygın olanı ve her zaman örnek gösterileni Âşık Paşa’nın *Gârib-nâme*’sinde söylediği şu iki beyittir:

*Türk diline kimseler bakmaz idi/Türklere hergiz gönül akmaz idi
Türk dahi bilmez idi bu dilleri/İnce yolu ol ulu menzilleri*

Fuad Köprülü’nün XV. ve XVI. yüzyılın kimi şair ve yazarları için yaptığı bu tespit Türk dili tarihi yazımında temel izleklerden biri olmuştur. Bu makaleyi gözden geçirdiğim sırada Recâzâde Mahmûd Ekrem’in (1847-1914) *Araba sevdası* (İstanbul: Ahmed İhsân ve Şürekâsı, 1314 [1896]) romanını okumaktaydım. 1889’da yazılan romanın kahramanı Bihruz Bey ve dönemin diğer alafranga beyleri Türkçe’nin yetersizliğinden şikayet etmekle yetinmeyip Türkçe’de şiirin olmadığını öne sürerler. Bu kez, şair/yazar/aydınlar Fransızca’yla tanışmakta ve bu dilin temsil ettiği kültür ve edebiyatı yüceltme tavrına girmektedirler. Türkçe’nin yetersizliği ve kabalığından söz etmek acaba yeni bir kültür eksenine giren Türk yazar/şair/elitlerinin bu eksenle çeşitli nedenlerle kendilerini ifadede yetersiz kaldıklarında suçu dile yükleyerek kendilerine mazaret yaratma teşebbüseleri midir? Türkçe’nin yetersizliği konusu bugün de zaman zaman ortaya çıkan bir tartışma olduğunu eklemekte yarar vardır.

¹³ Tam adı *Müstetrafi külli fennin müstezraf* olan ve ansiklopedik bir antoloji niteliği taşıyan bu eser, İbşihî (1388-1450?) tarafından 15. yüzyılın ortalarında yazılmıştır.

¹⁴ Köprülü, a.g.e., 298. *Müstatrafi* çevirisinin yayını şöyledir: *Mahmûdü’l-eser fi tercemeti’l-Müstatrafi’l-müste’ser*, 2 c. (İstanbul: Dârü’l-tb’âti’l-Âmire, 1261-1263 [1845-47]).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

Öte yandan, *Müstatraf* çevirisi üzerine son zamanlarda yapılan çalışmalar, eserin Ekmekçizâde Ahmed Efendi tarafından çevrildiğini, Es'ad Efendi'nin ise gözden geçirdiğini ortaya koymaktadır.¹⁵ Böylece, Köprülü'nün önerdiği "ilk kuramcı" unvanı için Es'ad Efendi yerine Ekmekçizâde Ahmed Efendi'nin aday gösterilmesi gerekmektedir.

Bir süre sonra araştırmacı ve yazarlar tarafından Fuad Köprülü'nün Tatlavlı Mahremî (ö. 1536), Edirneli Nazmî (ö. 1559'dan sonra) isimlerine II. Bâyezîd (saltanat 1481-1512) ve I. Selîm devirlerinde sarayda hoca olan Aydınî Visâlî'de (XV. asır) katılır.¹⁶ Bu akıma dahil edilmesi hatta ilk temsilci sayılması tezkirelerde kendisiyle ilgili yazılanlardan dolayıdır.¹⁷ Halbuki, tezkire yazarları onun sade Türkçe'yle yazdığı konusunda herhangi bir şey söylemezler. Ancak, etrafında şiir yazan hemen herkesin şiirindeki edebî sanat kusurlarını bulup söyleyecek kadar şiir bilgisi olan Visâlî'nin şiirlerini bu bilgisine oranla başarısız olarak değerlendirirler.¹⁸ Tezkire yazarlarının söylediklerinden anlaşılan onun sâde Türkçe yazmayı tercih ettiği değil şairlik yeteneğinin olmayışdır. Tezkire yazarı Latîfî (1491-?1582), Visâlî'den örnek şiir verirken seçtiği şiiri tanıtmak için bu sanatlı şiir onun icadı ve ilk kez onun tarafından yazılmıştır, der.¹⁹ Öte yandan, tezkirelere göre basît,

¹⁵ Bkz. Hulusi Kılıç, "İbşîhî," *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 21 (İstanbul: TDV, 2000), 376-77.

¹⁶ Nihal Atsız, Aydınî Visâlî'yi hareketin bir parçası olarak görmeye yetinmez onu *Türkî-i Basît* hareketin kurucularından biri olarak düşünür. Bkz. Nihal Atsız, *Edirneli Nazmî'nin eseri ve bu eserin Türk dili ve kültürü bakımından ehemmiyeti* (İstanbul, 1934): 9-16. Aynı şekilde Gülşehrî'yi Kemal Yavuz da hareketin kurucularından biri sayar. Bkz. Kemal Yavuz, "XIII.-XVI. asır dil yadigârlarının Anadolu sahasında Türkçe yazılış sebepleri ve bu devir müelliflerinin Türkçe hakkındaki görüşleri," *Türk Dünyası Araştırmaları: Timurtaş Armağanı*, s. 27 (Aralık 1983): 9-57.

¹⁷ Ahmet Mermer'in makalesi ve kitabı yayınlanıncaya kadar Visâlî'nin örnek gösterilen şiirleri tezkirelerde yer alan gazel ve beyitlerdir. Mermer'in yayınladığı şiirlere bakıldığında bu şiirlerin dönemin şiir anlayışı ve dil tercihinin dışında olduğu söylenemez. Hatta, Ahmed Paşa, Şeyhî gibi şairlerin şiirlerine nazire olan bu şiirler nazire yazılan zemin şiirlerin özelliğini taşır. "XV. yy.da yazılmış bilinmeyen bir nazire mecmuası ve Aydınî Visâlî'nin bilinmeyen şiirleri," *Millî Folklor*, s. 56 (Kış 2002): 75-94; *Türkî-i Basît ve Aydınî Visâlî'nin şiirleri* (Ankara: Akçağ, 2006).

¹⁸ Sehî Beg, *Heşt Bihîşt: The Tezkire by Sehi Beg, an analysis of the first biographical work on Ottoman poets with a critical edition based on MS. Süleymaniye Library, Ayasofya 3544*, [haz.] Günay Kut (Cambridge, Mass.: Harvard University Printing Office, 1978), 237-38; Latîfî, *Tezkiretü's-şu'arâ ve tabsiratü'n-nuzamâ: inceleme metin*, [haz.] Rıdvan Canım (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2000), 562-63; Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şuara*, haz. İbrahim Kutluk, c. 2 (Ankara: TTK, 1981), 1040.

¹⁹ Latîfî, a.g.e., 562-63.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

sâde Türkçe ile yazanlar kimler diye bir araştırma yapıldığında tezkirelerde bulunabilecek başka şairler vardır. Örneğin, Latîfi, Zihnî'den verdiği örnek şiir için şu yorumda bulunmuştur: “Bu şi‘r-i Türkî esnâ-yı terkîbinde bir lafz-ı Tâzî ve Derî yoktur.”²⁰ Diyarbakırlı Lebîb-zâde Refî‘î (1756-1816), *Dîvânı*’ndaki 3 gazelinin başlığına “Gazel-i sehl-i mümteni‘ elfâz-i Arabiyye ve Fârisiyye’den ‘ârî” başlığını koyarak bu şiirlerini diğer şiirlerinden ayırmıştır.²¹

Tezkirelerde Arapça ve Farsça sözcük kullanmadan şiir yazan bir çok şair adı geçmesine rağmen Köprülü, *Türkî-i Basît akımı* tezine esas olarak Tatavlı Mahremî ile Edirneli Nazmî’yi ve eserlerini seçmiştir. Bu seçimin nedenleri üzerine elde somut bilgiler olmamakla birlikte tesadüf olduğu öne sürülebilir. Köprülü’nün çalışma tarzından anlaşılan temel eser olarak gördüğü tezkireleri, dîvânları ve mecmûaları taradığı, notlar çıkardığı ve bu notları dönemin siyasi ve kültürel ortamının belirlediği sorulara yanıt niteliğinde olan yazılarında kullandığı varsayılabilir.

Köprülü’nün her iki şairi tercih etmesi bu şairlerin yaşam ve eserlerine daha yakından bakma ihtiyacı doğurmaktadır.

Köprülü’ye göre Türkî-i Basît Akımının Öncüleri ve Eserleri

Tatavlı Mahremî (ö. 1538)

Fuad Köprülü’nün Türkî-i Basît ile yazmak fikrinin ilk görüldüğü kişi ve millî lisan ve edebiyat akımının âdeti ilk müjdecisi olarak takdim ettiği Mahremî’nin doğum tarihi hakkında kaynaklarda kesin bilgi yoktur.²² Doğum yeri 16. yüzyılda Galata’ya bağlı olan Tatavla’dır (Kurtuluş). Asıl adı Ahmed olup Mahremî mahlasını kullanmaktadır. Medrese eğitiminden sonra Galata’da yirmi yıl kadar katiplik ve naiblik görevinde bulunmuş Galata kadısı Beyşehirli Hasan Çelebi Selânik kadılığına tayin edilince onunla birlikte gitmiştir. ‘Âşık Çelebi’nin (ö. 979/1572) anlattıklarına göre, 940 (1533) senesinde İstanbul’a dönerken bindiği gemi düşman eline geçince eşi ve çocuklarıyla birlikte esir düşmüştür. Fidyeye için gerekli parayı bulmak üzere eşini ve çocuklarını rehin bırakıp İstanbul’a gelen Mahremî, ailesini esaretten kurtarmak için gerekli parayı topladığı sırada

²⁰ Latîfi, a.g.e., 268.

²¹ Hayatı için bkz. “Refî Mehmed Efendi (Lebîbzâde Deli Refî’),” *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. 7 (İstanbul: Dergâh, 1990), 304.

²² Mahremî’nin yaşamöyküsü için bkz. Hatice Aynur, “Mahremî ve Şeh-nâme’si, I. Kısım Yavuz Sultan Selim dönemi: inceleme-metin-sözlük-dizin,” (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1993); aynı yazar, “Mahremî,” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 27 (İstanbul: TDV, 2003), 390-91; aynı yazının genişletilmiş şekli için bkz. www.ottomanhistorians.com/database/html/Mahremi.html

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

Muharrem 942 (Temmuz 1535) tarihinde vefat etmiştir. Eserleri, 12280 beyitten oluşan mesnevi tarzında yazdığı *Şehnâme*, *Mecma'ü'l-letâ'if*, *Basît-nâme* ve *Şütür-nâme* ile adı, konusu ve yazılış şekli hakkında yeterli bilgiye ulaşılamayan [*Fetih-nâme-i Ungûrius*]'dur. Hüseyin b. Hasan b. Seyyid el-Hüseyin'in (ö. 818/1415-16) *Tarabü'l-mecâlis* isimli ahlak ve öğüt kitabını tercüme eden Mahremî'nin, çeşitli mecmualarda çok sayıda kaside, gazel ve diğer şiirleri bulunmaktadır.²³

Köprülü'nün Mahremî'yle ilgili yazdıklarının temeli 'Âşık Çelebi tezkiresinde yer alan bilgilere dayanır. 'Âşık Çelebi, Mahremî'nin eseri olarak sadece *Basît-nâme*'den söz eder. Fuad Köprülü, bugüne kadar bir nüshasına rastlanılmayan ve konusu bilinmeyen *Basît-nâme* hakkında 'Âşık Çelebi'nin verdiği "elfâz ve teşbîhâtı kâmilan Türkî olan, içinde lafz-ı Arabî ve Farisî bulunmayan" bilgisi ile tezkirede yer alan örnek bir beyitle (*Gördüm segirtir ol elâ gözlü geyik gibi/Düşüm saçı tuzagına bön üveyik gibi*), Mahremî'yi *Türkî-i Basît Akımı*'nin öncüsü yapar.

1993'de tamamladığım Doktora çalışmam sırasında, temel referans aldığım Fuad Köprülü'nün Mahremî hakkındaki görüşünü teyit edebilmek için eldeki malzemeyi inceleyip Türkî-i Basît'in izlerini aradım. Ortaya çıkan ise Mahremî'nin dil ve edebiyat anlayışının döneminin anlayışından farklı olmadığıdır. Çağdaş pek çok yazar gibi eserinde Türkçe sözcüklerin yanı sıra Arapça ve Farsça sözcükler, atasözü ve deyim kullanmayı tercih etmiş, arkaik olarak nitelenen Türkçe sözcükleri kullanmıştı.²⁴ Köprülü'nün *Türkî-i Basît Akımı*'nin en temel özelliği olarak gördüğü *sade halk dili*, *halk diline has tabirler*, *örnekler ve benzetmelerle* eserini yazmadığı gibi eserde bol bol Arapça ve Farsça kelime, zincirleme tamlamalar kullanmıştır.²⁵

Bu durumda, *Basît-nâme*'nin Mahremî'nin eserleri içindeki yeri nedir sorusu akla geliyor. Eğer o, bir akımın müjdecisi ve temsilcisi ise neden bunun izleri diğer yazdıklarında görülmemektedir? Sadece bir tek eserinde mi farklı bir şey denemiş ve beğenmediği için diğer yazdıklarını genel eğilime göre yazmıştır? Bu gibi sorular cevapsız kalmaktadır.

²³ 1993 yılında tamamladığım Doktora tezimde ilk kez Mahremî'nin yukarıda adı verilen eserleri saptanarak ortaya konulmuştur.

²⁴ *Şeh-nâme*'nin tamamını (12280 beyit) kitap haline getirme çalışmaları devam etmektedir. Mahremî'nin, II. Bâyezîd ve Kanûnî Sultân Süleymân dönemini anlatan bölümlerde de benzer dil anlayışına sahip olduğu görülmektedir.

²⁵ Bkz. *Şehnâme*'nin dil ve üslûbu için bkz. Aynur, a.g.t., "Eserin Dili ve Üslûbu" bölümü, 115-25.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

Edirneli Nazmî (ö. 1559'dan sonra)

Hayatı hakkında kaynaklarda çok fazla bilgi olmayan Nazmî'nin doğum tarihi belli değildir. Kuloğlu ve yeniçeri olan Nazmî, Yavuz Sultan Selîm'in İran ve Mısır seferlerine katılır. Kanûnî devrinde silahtar bölükbaşısı oldu. Bir ara ahkâm katipliği yapar. 1559'dan sonra vefat ettiği kabul edilir.

Daha önce değinildiği üzere Edirneli Nazmî'yi edebiyat dünyasına, Fuad Köprülü *Türkî-i Basît* başlığını taşıyan şiirlerini neşr ederek ve *Türkî-i Basît Akımı*'nin iki temsilcisinden biri olarak takdim etmiştir. Son zamanlarda hakkında yapılan 2 teze kadar, onun sadece bu yönü dikkat çekmiştir.²⁶ Halbuki Nazmî, kendi şiirlerinden oluşan *Dîvân*²⁷,¹ ve *Mecma'u'n-nezâir*²⁸ adlı nazire mecmuası ile Türk edebiyatının en hacimli 2 eserinin sahibidir.²⁹

Köprülü, *Dîvân*'da kendi tespitine göre *Türkî-i Basît* ile yazılmış “bir tercî‘-bend, bir kasîde, bir müstezâd, dokuz murabba, iki muhammes, 269 gazel, 56 müfred ve 55 beyitlik bir mev‘iza” bulunduğunu saptamış ve bunların tamamını 1928'de Arap harfli olarak yayınlamıştır. M. Fatih Köksal, *Dîvân*'da *Türkî-i Basît* ile yazılmış ve Köprülü'nün fark edemediği 29 gazel bulup yayınlamıştır.³⁰ Bu durum, Fuad Köprülü'nün Nazmî'nin şiirlerinden üzerinde veya yanında *Türkî-i Basît* yazanları aldığı, Farsça uzun

²⁶ Tezler için bkz. Ziya Avşar, “Edirneli Nazmî: hayatı, edebî kişiliği, eserleri, Türkî-i Basit ve gazeller dışındaki nazım şekil ve türleri,” (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 1998); Fatih Köksal, “Edirneli Nazmî: Mecma'u'n-nezâ'ir: inceleme-tenkitli metin,” (Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2001); aynı yazar, “Orjinal bir şair: Edirneli Nazmî ve Dîvân'ına yeni bakışlar,” *Biliş*, s. 20 (Kış 2002): 101-23.

²⁷ Köksal, *Orjinal bir şair*, 103'te, Fuad Köprülü'nün “Bize göre Nazmî'nin yegâne meziyeti Türkî-i Basît” ile, yani yabancı terkiplerden ve imkan derecesinde yabancı kelimelerden âri olarak sâde Türkçe bir takım şiirler yazmış olmasıdır” saptaması bilim adamlarının onun *Dîvân*'ı üzerine araştırma yapmalarını uzun süre alıkoymadığını belirtir. Halbuki, Nazmî'nin *Dîvân*'ı, 643 yapraklık büyüklüğü ve 50 bin civarındaki beytiyle Türk dilinde kaleme alınmış en hacimli divanı olması ve başka özellikleriyle öncelikle araştırma konusu olmaya adaydır.

²⁸ Bu mecmûa, Türk edebiyatında derleyeni belli beş mecmûadan biridir. Düzenleme sistemiyle de dikkat çeken mecmûada, M. Fatih Köksal'ın dört nüshasının karşılaştırarak hazırladığı tenkitli metne göre 357 şairin 5527 şiiri yer almaktadır. Bkz. M. Fatih Köksal, “Mecma'u'n-nezâ'ir,” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 28 (İstanbul: TDV, 2003), 262-63.

²⁹ Kendisi yaklaşık 50.000 beyit yazar, 357 şairin yaklaşık 33.440 beyitlik 5527 şiirini bir araya getiren birisinin yaşamı ve şiire olan merakı ayrıca incelenmeğe değer bir konudur.

³⁰ M. Fatih Köksal, “Edirneli Nazmî'nin yayımlanmamış Türkî-i Basît şiirleri,” *Türklük Bilimi Araştırmaları*, s. 15 (Bahar 2004): 63-82.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009

başlıklar içinde geçen *Türkî-i Basît* ibaresi olanları ise dikkatinden kaçırıldığı anlaşılmaktadır.³¹

Fuad Köprülü'nün Görüşünün Etkileri ve Tartışılması

Fuad Köprülü'nün *Türkî-i Basît* üzerine görüşlerinin bugüne kadar iki farklı yaklaşımla ele alındığı görülür.

Birinci yaklaşım, Köprülü'nün yaklaşımını destekleyenler olup *Türkî-i Basît* ile ilgili literatürde baskın konumdur. Bu akımın varlığına taraftar olanlar arasında yer alan Ağâh Sırrı Levend, Hasibe Mazioğlu, Faruk Kadri Timurtaş, Nihat Sami Banarlı, Ahmet Kabaklı, Mustafa Özkan, Ahmet Kırkkılıç gibi araştırmacı ve yazarlar, her tür ve boyuttaki yazılarında bu görüşü destekler, tekrarlar ve örneklerle zenginleştirir.³² Kemal Sılay, bu akımın Cumhuriyet döneminde yapılan dil reformuyla ilgili bağını “The Türki-i Basit Movement and its significance for Turkish language reform” adlı bildirisinde kurar.³³ Geoffrey Lewis'in 1999'da yayımlanan *The Turkish language reform: a catastrophic success* adlı kitabında, bu akımın varlığının ekol olarak nitelenip fazla yaşamadığının belirtilmesi Köprülü'nün görüşünün yurtiçi ve dışındaki yaygın kabulüne örnek gösterilebilir.³⁴ Bu

³¹ Köksal, *Orjinal bir şair*, 114.

³² Örneğin, *Türkî-i Basît*'i, Nihal Atsız dilde milliyetperverlik cereyanının baş gösterdiği bir dönem olarak nitelemekte, Ağâh Sırrı Levend divan diline karşı bir hareket olarak değerlendirmekte, Hasibe Mazioğlu sade Türkçe akımı olarak ele almakta, Faruk Kadri Timurtaş bir cereyan olarak görmekte, Nihat Sami Banarlı, *Türkî-i Basît* şairleri için ayrı bir başlık açarak onların Türkçe konusundaki duyarlılıklarını övmekte, Ahmet Kabaklı Türk edebiyatında akımlar başlığı altında değerlendirmekte, Mustafa Özkan akımı, dilde milliyetçilik hareketi olarak görmesiyle Atsız'ın görüşüyle uyuşmaktadır. Ahmet Kırkkılıç “Türki-i Basit cereyanı” adlı makalesinde Fuad Köprülü'nün kitabının giriş kısmının kısaltılmış bir şekilde neredeyse tekrarlamaktadır. Nihal Atsız, “Edirneli Nazmî'nin eseri ve bu eserin Türk dili ve kültürü bakımından ehemmiyeti,” *Orhun Mecmuası* (1934): 9-16; Ağâh Sırrı Levend, *Türk dilinde*, 92-5; Hasibe Mazioğlu, “Divan edebiyatında sadeleşme akımı,” *Türk Dili*, 14 (1964-65): 607-12; Faruk Kadri Timurtaş, “Tarih boyunca Türkçecilik cereyanı,” *Atsız Armağanı* (İstanbul: Ötüken Yayınevi, 1976): 421-45; Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk edebiyatı tarihi*, 2 c. (İstanbul: MEB, 1987), 621, 1188; Ahmet Kabaklı, *Türk edebiyatı* (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1973), 320; Mustafa Özkan, *Türk Dili'nin gelişme alanları ve Eski Anadolu Türkçesi* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1995), 53-79; aynı yazar “Edirneli Nazmî ve Türkî-i Basît hareketi,” *İlmî Araştırmalar*, s. 5 (1997): 233; Ahmet Kırkkılıç, “Türki-i Basit Cereyanı,” *Yedi İklim* 7, s. 50 (Mayıs 1994): 25-30.

³³ Kemal Sılay, “The Türki-i Basit Movement and its significance for Turkish language reform,” *Turkish Studies Association Bulletin* 17, no 1 (April 1993), 124. Ayrıca bkz. Aynı yazar, *Nedim and the poetics of the Ottoman court: medieval inheritance and the need for change* (Bloomington, Indiana: Indiana University, 1994), 7-28.

³⁴ Bu kitabın Türkçe çevirisi ve ilgili yer için bkz. *Trajik başarı: Türk dil reformu*, çev. Mehmet Fatih Uslu (İstanbul: Gelenek, 2004), 28-29.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

yazıların hemen hepsinde bu akımın neden devam etmediği sorusuna Köprülü'nün "akımdaş olarak gösterdiği şairlerin edebi kudretlerinin yetersizliği" yanıtının kabulü görülür.

İkinci yaklaşım, böyle bir akımın varlığını kabul etmekle birlikte Fuad Köprülü'nün kimi düşünce ve gerekçelerine itiraz etmektedir. *Türkî-i Basît*'e ya da Nazmî'nin öncü görülmesine ilk tepki Mahir Kocatürk'ten gelir.³⁵ Ona göre, Nazmî'nin sade Türkçe ile yazma tercihi edebiyat tarihinde yeni birşey değildir. Hatta 13. ve 14. yüzyıllarda bile sade Türkçe ile yazan başka yazarlar vardır. Bu tarz yazma zamanla gelişmiş ve Bâkî'nin uslûbuna dönüşmüştür. Kocatürk'ün düşüncesine göre, Nazmî'nin bu tarz yazması bir ilerlemeden ziyade gerilemedir.³⁶

Türkî-i Basît'e farklı bir tepki ilk olarak Ali Fehmi Karamanlıoğlu tarafından gösterilir.³⁷ Karamanoğlu, *Türkî-i Basît hareketi* ve benzerlerini münferit hareketler olarak görür ve bunları şuurlu bir milliyetçilik veya Türkçülük düşüncesi ile ortaya atılmış olamayacağını zira milliyet ve milliyetçilik kavramlarının batıya yöneldikten sonra oradan gelen fikirler olduğunu, Osmanlı Türkçesi'ndeki son ve farklı gelişmelerin Tanzimat'tan sonra yani Batı tesirinde Türk edebiyatı ve düşüncesi içerisinde gerçekleştiğini öne sürer.

Fuat Köprülü'nün *Türkî-i Basît akımı* konusundaki görüşlerine iki önemli inceleme ve sorgulama önce Edirneli Nazmî'nin *Dîvân*'ının bir bölümü üzerine doktora tezi yapan Ziya Avşar'dan,³⁸ ardından daha önce sözü edilen Edirneli Nazmî'nin *Mecma'u'n-nezâir* adlı nazire mecmuası üzerine doktora yapan M. Fatih Köksal'dan gelir.³⁹

2001'de yayınladığı makalesinde Ziya Avşar, *Türkî-i Basît*'le ilgili kimlerin ne söylediğini belirtmesinin yanı sıra bu akımı farklı bir boyuta taşıyan düşüncesiyle dikkat çeker.⁴⁰ Ziya Avşar'ın makalesinin giriş kısmında, Fuad Köprülü'nün Anadolu'da Türkçe'nin gelişimiyle ilgili olarak söylediği, Türkçe'nin Arapça ve Farsça'nın etkisi altında kaldığı ve Necâtî'nin (ö. 1509) atasözleri ve deyimleri kullanarak şiir diline Türkçe unsurların girmesini sağladığı

³⁵ *Türk edebiyatı tarihi* (Ankara: Edebiyat Yayınevi, 1964), 355.

³⁶ a.y.

³⁷ Ali Karamanlıoğlu, *Türk dili* (İstanbul: Dergâh, 1978), 99-100.

³⁸ Avşar, a.g.t.; Ziya Avşar, "Türkî-i Basîti yeniden tartışmak," *Bilgi*, s. 18 (Yaz 2001): 127-43.

³⁹ Köksal, a.g.t.; Fatih Köksal, *Orjinal bir şair*, 101-23.

⁴⁰ Ziya Avşar, *Türkî-i Basîti*, 127-43. Ziya Avşar'ın değerlendirmesine Ahmet Kırkılıç, Kemal Sılay ve Vasfî Mahir Kocatürk'ün görüşlerini ekledik.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

ve mahallileşme eğilimini başlatarak bir ekol oluşturduğu görüşünü tekrarlar.⁴¹ Mahallileşmenin, tarihî seyri bakımından tam anlamıyla bir akım olduğuna vurgulayan Ziya Avşar, *Türkî-i Basît*'i bu akıma bağlayarak Fuad Köprülü ve izleyicilerinden ayırır. Avşar'a göre, *Türkî-i Basît*, mahallileşme hareketine bağlı bir kol olarak ortaya çıkmış ve harekete; atasözü, deyim ve konuşma dili dışında, arkaik kelimeleri de içine alan ve daha sade bir dille söylenen yeni bir tarzı teklif etmiş; ancak *Türkî-i Basît* moda olduğu zaman ileri sürdüğü arkaik kelimeler ve sade dille şiir söyleme teklifini ana akıma kabul ettirememiştir.

Ayrıca, Avşar, *Türkî-i Basît*'i bir tepki hareketi olarak görmez. Eğer bir tepki hareketi olsaydı temsilcilerinin uç tavrı içinde olacaklarından, tepki gösterdikleri şiir anlayışı ile ürün veremeyeceklerini ekler. Avşar, dönemin kaynaklarının *Türkî-i Basît*'den söz etmemelerini ise mevcut anlayışın yeni bir teklifi olarak görmelerine bağlar.

M. Fatih Köksal'in eleştirisi ise onun "Nazmî ile Türkî-i Basît arasındaki ilişkiyi gerekçelendirmek gerekirse, Türkî-i Basît ile yazma merak ve iştiyakını şairin bu yazı boyunca ifadeye çalışılan yenilik, farklılık ve orjinallik arayışları cümlesinden bir gayret sayabiliriz" cümlesinde toplanabilir.⁴² Ayrıca Köksal, *Türkî-i Basît*'in, Köprülü'nün bu tabiri "Millî Edebiyat Cereyanı" ibaresiyle birlikte kullandığı dönemin (1927-28) şartları göz önüne alınarak yeniden tartışılması gerektiğini önerir.

M. Fatih Köksal, Nazmî'nin *Dîvânı*'nın müellif hattı olup olmadığı konusunda kuşkularını belirtir. Zira, *Dîvân*'ın sonunda yer alan 962 (1554-55) tarihi, yazar tarafından *Dîvân*'ın tamamlandığı tarih olabileceği gibi müstensih'in istinsahı bitirdiği tarih de olabilir.⁴³ Müellif hattı olmadığı ihtimali söz konusu edilince başlıkları yazanın kimliğinde kuşku ortaya çıkmakta, *Türkî-i Basît* başlığını yazarın yanı sıra, müstensih, dîvâna sahip olanlardan biri ya da bambaşka birinin yazabilme ihtimali ortaya çıkmaktadır. Bu ihtimalle birlikte *Türkî-i*

⁴¹Mahallileşme akımı da ilk kez Fuad Köprülü tarafından sistemleştirilerek ortaya konulmuş bir görüştür. Mahallî olanın neleri kapsadığına dair Fuad Köprülü'den bugüne sürekli yazılıp çizilmektedir. Fakat mahallî olmayan neydi sorusunun yanıtı verilmemiş, çerçevesi çizilmemiştir. *Türkî-i basît* gibi farklı açılardan ele alınarak incelenmiş değerlendirilmesi ve yeniden konumlandırılması gerekir.

⁴² Köksal, *Orjinal bir şair*, 117.

⁴³ Bkz. Köksal, *Orjinal bir şair*, 103, 118.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

Basît tanımının ilk kez Edirneli Nazmî tarafından kullanıldığına dair kesinlik ortadan kalkmaktadır.⁴⁴

Bu bölümde ele alınan destekleyici veya sorgulayıcı görüşlerin ortak noktası *Türkî-i Basît*'i edebî veya sanatsal değerine vurgu yapmadan ancak dil üzerinden tanımlanabilen bir akım olduğunu göstermeleridir.

Tartışmalara Türkiye dışındaki araştırmacılardan Walter Andrews 1985 tarihli kitabındaki bir bölümde katılır. Bu kitapta Andrews, böyle bir akımın varlığını kabul etmekle birlikte ilk kez bu akıma yüklenen anlamı sorgular.⁴⁵ 2002 tarihli makalesinde ise düşüncesini değiştirerek bu hareketin Fuad Köprülü tarafından icad edildiğini açıklar. Andrews'un bu görüş değişikliğinin önemli nedeni ise, Köprülü'nün yukarıda da belirtilen *Millî edebiyat cereyânının ilk mübeşşirleri ve Divân-ı Türkî Basit* kitabını hazırlarken izlediği yöntemi, yani zihnindeki teze uygun olarak Nazmî'nin şiirlerinden seçme yapıp yeniden düzenleyerek adlandırması ve bu adla bir kitap varmış izlenimi vermesini fark etmesidir.⁴⁶

Buraya kadar gözden geçirilen görüş ve yaklaşımlar, *Türkî-i Basît*'in modern dönemin dil anlayışı ile değerlendirildiğini ortaya çıkarmaktadır. Ancak bu noktada, Osmanlı dönemi dil anlayışına dönemin belirli yazar ve eserlerine bakarak anlamaya çalışmak yararlı olacaktır.

Osmanlı Dönemi Dil Anlayışı Üzerine

Osmanlı dönemi yazar ve şairlerinin dil anlayışı üzerine genel değerlendirmeler yapmak oldukça zor bir konudur. Zira, bir yazarın eserlerinde kullandığı dilin çeşitliliği kendisini farklı dil anlayışlarına yerleştirmeye izin vermektedir. Örneğin, Nâbî'nin (1642-1712) yazdıklarından yola çıktığımızda onun dil anlayışını birbirine zıt iki sınıflamaya konulabilmektedir. Şeyh Gâlib (1757-1799) ve E. J. W. Gibb (-1901), *Hayrâbâd*'da Farsçalaşmış bir dil kullandığı gerekçesiyle Nâbî'yi eleştirirken veya yapılan eleştirileri haklı bulurlarken, Ziyâ Paşa (1829-1880), Fuad Köprülü ve Ahmed Hamdi Tanpınar (1901-1962) Türk dilinde sadeleşme ve yerleşme hareketinin ilk ışıklarını Nâbî'nin şiirlerinde gördüklerini ifade

⁴⁴ *Türkî-i Basît* tanımıyla ilk kez Edirneli Nazmî'nin divanındaki 193 müfreden 56'sının üst kısmına yazmasıyla karşılaştığı kabul edilir.

⁴⁵ Walter Andrews, *Şiirin sesi, toplumun şarkısı*, çev. Tansel Güney (İstanbul: İletişim, 2000), 76.

⁴⁶ Walter G. Andrews, "Starting over again: some suggestions for rethinking Ottoman Divan poetry in the context of translation and transmission," *Translations: (re)shaping of literature and culture*, edited by Saliha Paker (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, 2002), 30-2.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009

ederler.⁴⁷ *Zeyl-i Siyer-i Veysî ve Tuhfetü'l-haremeyn* adlı eserlerinde kullandığı dil ve üslûb onu münşî Veysî (1561-1628) ve Nergisî'yle (ö. 1635) aynı noktada buluşturur. Nâbî, *Tuhfetü'l-haremeyn*'inde hac yolculuğu izlenimlerini, hac yolculuğunu gerçekleştirebilecek ekonomik güce sahip devrin yüksek edebi kültürüne sahip okuyucu kitlesinin beklentilerine uygun bir inşa üslûbu ile anlatır. Agâh Sırrı Levend'e göre mensur metinlerde kullandığı dil nedeniyle bu metinlerle manzum eserleri yanyana getirildiğinde Nâbî'nin kaleminden mi çıkmış şüphesi uyandırır.⁴⁸ Öte yandan, Nâbî, *Sûrnâme*, *Hayriyye* adlı mesnevilerinin yanı sıra Türkçe *Dîvânı*ndaki pek çok şiirde kullandığı dil ile bir beytinde "Ey şiir arasında yabancı, acaib kelimeleri satan! gazel dîvânı, Kâmûs nüshası (lugat kitabı) değildir" demesiyle bilinçli olarak sade Türkçe'yle yazmayı tercih edenler kategorisine sokulur.⁴⁹

Osmanlı yazar/şairlerinin dil karşısındaki tutum ve tartışmalarına bir diğer örnek Cevrî'nin (ö. 1654) yaptığı yeniden yazımlardır. Cevrî, Yazıcı Salâhaddîn'in 1408'de yazdığı ve bu yüzyılın Türkçesinin özelliklerini taşıyan *Şemsiyye* adlı eserini *Melhame* adıyla ve Bitlisli Şükrî'nin 1521'de kaleme aldığı *Selîm-nâme*'sini aynı adla yeniden yazar. Aşağı yukarı her iki eseri yeniden yazarken söyledikler birbirine benzer: Bu kitaplarda kullanılan Türkçe 'Türkî-i kadîm'dir, onların yeniden yazılmalarına herkes dua ettiği için o da bunu yapar. Onun metinlerinde çoğu Türkçe kelimenin yerini Farsça ve Arapça asıllı kelimeler alır, bölüm başlıkları Farsçalaşır, kimi bölümler çıkarılır ve ayrıca da eklemeler yapılır.

Öte yandan, Gelibolulu Mustafâ 'Alî'nin (1541-1600) 1596 yılında yazdığı *Mahâsinü'l-âdâb* adlı eseri için tersi bir durum söz konusudur. 'Osmânzâde Tâ'ib (ö. 1724), adı geçen kitabı padişahın isteği üzerine yeniden kaleme alır. Eserin girişinde bulunan kasidesinde kendi yazış şeklinin savunusunu yapar: Üstad gördüğü 'Âlî'nin kullandığı dili beğenmez, kullandığı dili ona yakıştırmaz, hatta yaşlılık zamanında 'selisü'l-kavle' düşkün olmasına yorar bu şekilde yazmasını. Kelime tekrarı, sec'i yapmayı iyi bir şey sandığını, bunun kitabın hacmini büyüttüğünü söyler. Tâ'ib, bölümleri ve hikâyenin sırasını bozmadan kitaptan ayıklama yaptığını belirterek

⁴⁷ Menderes Coşkun, *Manzum ve mensur Osmanlı hac seyahatnameleri ve Nâbî'nin Tuhfetü'l-haremeyn'i* (Ankara: Kültür Bakanlığı, 2002), 85-6.

⁴⁸ Agâh Sırrı Levend, *Nâbî'nin surnâmesi: Vakaayi'-i hitân-ı şehzadegân-ı Hazret-i Sultan Muhammed-i Gaazi li-Nabi Efendi* (İstanbul: İnkilâp Kitabevi, 1944), 17.

⁴⁹ Ali Fuat Bilkan, *Nâbî Dîvânı*, c. 1 (İstanbul: MEB, 1997), 587.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

kitaba yeni bir değer verdiğini ekler. Yukarıdaki örnekler,⁵⁰ Türkçenin çizgisel olarak ilerleme kaydettiği düşüncesine uymamaktadır. Osmanlı dönemi dil anlayışı hakkında yazar/şairlerin eğitimi, buldukları çevreler, dil ve edebiyat zevkleri, yazdıkları konu ve türün kuralları ve okuyucunun beklentileri, eserlerini sunmayı hedefledikleri kişi ve ortamlar da önemlidir.

Türün ve konunun dil anlayışını belirlemesine dair son zamanlarda İhsan Fazlıoğlu, “Osmanlı’da Türkçe telif ve tercüme eserlerin dil bilincinin oluşumundaki yeri” adlı makalesi ilginç veriler sunmaktadır.⁵¹ İlk kez bu makaleyle Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan 1839 Tanzîmât’ın ilanına kadarki dönemde mantık, riyâzî bilimler, coğrafya ve felsefî fizik alanındaki Türkçe eserlerin önsöz ve sonsözlerinden yola çıkarak telif ve çevrilmelerinin nedenlerini örnekleriyle ortaya konulurken Osmanlı bilim adamlarının Türkçelerindeki Arapça ve Farsça sözcüklerin ağırlığında yazdıkları türün, konunun yanı sıra okuyucu kitlesinin de belirleyici olduğu görülür.

Türkî-i Basît Ne Olabilir?

Türkî-i Basît üzerine yazılan literatür gözden geçirildiğinde dil ya da edebiyat akımı olduğuna dair kesin bir tanım ve ayrımlar ortaya konulamamaktadır. Ayrıca, *Türkî-i Basît*’in varlığı şiir dilinde ortaya çıkan bir durum olarak ele alınmakta ve düzyazıyla hiç ilişkilendirilmemesi de dikkat çekmektedir.

Oysa Divan şiirinde dil ve dilin kullanımına dair başka yaklaşım ve değerlendirmelere gereksinim duyulmaktadır.⁵² Örneğin, ‘Âşık Çelebi’ nin tezkiresinde anlattıklarından seçilen şu örnek Dîvân şiirinin diline sadece ikilikler üzerinden bakmakla diğer bir deyişle sade dil/süslü dil ikiliği ile hiç örtüşmemektedir. ‘Âşık Çelebi’ nin yakın arkadaşı da olan Hayâlî Bey (ö. 1557) bir beytinde

*Lâ-mekân seyrinde ‘ankâ ile olur hem-kanat
Bâl-i himmetle şol anadan toğanun yügrüğü*

⁵⁰ Bu örnekler ve özellikle 17. ve 18. yüzyıl dil anlayışı için bkz. Hatice Aynur, “Ottoman literature,” *Cambridge History of Turkey*, c. 3, *The Later Ottoman Empire, 1603-1839*, edited by Suraiya N. Faroqhi (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 482-87.

⁵¹ *Kutadgubilig: Felsefe-Bilim Araştırmaları*, s. 3 (Mart 2003): 151-84.

⁵² Bu bağlamda, İsmail Ünver’in “Divan edebiyatında şiir dili,” *Türkbilig*, s. 3 (2002): 225-32’de, bu dili belirleyen öğelere, Divan edebiyatı şiir dilinin kelime kadrosuna ve dilbilgisinin nasıl oluştuğuna, fesahat ve belagatın önemine ve üslûba çektiği dikkat önemlidir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

şeklinde yazmıştır. Bu beyitteki *hem-kanat* tabirini işitenlerin onunla biri Farsça biri Türkçe'dir nasıl terkip yaparsın diye alay etmişler. Hayâlî, yanlış eda ile şiiri tanıdığı için çok üzülmüş ve arkadaşı 'Âşık Çelebi'ye doğrusu ne olabilir diye sorarak yardım istemiştir.⁵³ Çelebi, *hem-cenâhı* önererek arkadaşını zor durumdan kurtarmıştır.⁵⁴ Bu örnek, şairler arasında belagat ve fesahat kurallarına uyma konusunda gösterilen titizliğe bir delildir.

Ayrıca, *Türkî-i Basît*'in bir akımın gerektirdiği şu özellikleri taşıyıp taşımadığı sorulmalıdır:

1) *Türkî-i Basît* yazarları/şairlerinin birbirleriyle olan ilişkileri nasıldı? Tatavlı Mahremî ile Edirneli Nazmî arasında bir tanışıklık ve ilişki olduğuna dair ne kaynak eserlerde ne de bu şairlerin eserlerinde bir işaret vardır. Osmanlı şairlerinin yaşamöyküleri incelendiğinde şairler arasındaki yakın ilişkilerin genellikle ya aynı çevreden gelmeleri, ya öğrencilikleri sırasında ya da aynı mesleğe mensup olmalarıyla oluştuğu görülmektedir. Her ikisinin yaşamöyküsünde aynı çevrelerde bulduklarına dair bir ipucu bulunmamaktadır. Ayrıca eldeki bilgiler, Edirneli Nazmî (ö. 1559'dan sonra) ve Tatavlı Mahremî'nin (ö. 1536) ölüm tarihleri arasındaki fark ve Mahremî'nin yaşamının son dönemlerini İstanbul dışında geçirdiği bilgisini vermektedir. Diğer bir deyişle ortak bir çevrenin içinde olduklarına dair bir bilgi yoktur. Bir başka ilginç nokta Nazmî'nin *Mecma'u'n-nezâ'ir* adlı meşhur nazire mecmûasında Mahremî'nin sadece 4 gazelinin bulunmasıdır. Bunların 3'ü Ahmed Paşa'nın (ö. 1496) şiirine naziredir. Eğer aralarında bir yakınlık olsaydı Nazmî, Mahremî'nin şiirlerine daha çok yer verebilir, ona nazire yazabilir ya da tam tersi olabilirdi. Bilindiği gibi bir şairin diğer bir şaire duyduğu saygının ve aralarındaki yakınlığın en önemli ifadelerinden biri de saygı duyduğu şairin şiirlerine nazire yazmaktır. Aynı akımın temsilcileri oldukları iddia edilen bu iki şair birbirlerinin *Türkî-i Basît* şiirlerine neden nazire söylemedikleri sorusu akla gelmektedir.

2) *Türkî-i Basît*'i temsil eden eserler belirli bir grup insan tarafından okunup kabul edildi mi? Mahremî'nin *Basît-nâme*'sinin elde bir nüshasının olmaması ve Nazmî'nin *Dîvân*'ının şimdilik elde bir nüshası olması bu eserlere ilginin olmadığını dolayısıyla belirli bir grup tarafından okunmadığını gösterir.

⁵³ Filiz Kılıç, "Meşâirü's-şu'arâ: inceleme-tenkitli metin," (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 1995), 873-74.

⁵⁴ Bu durum Arapça ve Farsça sözcüklerden terkip yapmanın kabul edildiği halde, bu dillerden bir kelimeyle Türkçe bir kelimeyle terkip yapmanın doğru kabul edilmediği anlaşılır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

3) *Türkî-i Basît* akımın temsilcileri (Mahremî ve Nazmî) çağdaşları şair ve yazarları tarafından nasıl görülüp ifade edildi? Her iki şairin yazdıklarının ilginç ve farklı görüldüğüne dair dönem anlayışını en iyi yansıtan eserler olan tezkirelerde bir ipucu yer almamaktadır. *Basît-nâme*'nin dilinin sadeliğine 'Âşık Çelebi'de vurgu vardır ama bu benzer örneklerde yapılan vurgunun dışında değildir. Ne Mahremî, ne de Nazmî için dönemin kaynakları onları bir akımın ya da tarzın öncüsü olarak nitelenmiştir.⁵⁵ Halbuki dönemin edebiyat anlayışını en iyi şekilde aktaran tezkireler varolan eğilimlerin dışında kalan, farklı olan şair ve yazarlar hakkında muhakkak ayırıcı özelliklerini belirten sözler bulunmaktadır. Ayrıca dönemin diğer bir önemli tezkiresi olan *Latîfî Tezkiresi*'nde *Basît-nâme*'den söz bile edilmediğini belirtmek gerekir.

4) Türkî-i Basît bir edebiyat akımı ise akımın önerdiği tematik, biçimsel ya da türsel bir birlik var mıdır? Eldeki mevcut verilere göre ne tematik, ne biçimsel, ne de türsel bir birlik söz konusudur.

Sonuç

Dil, edebiyat ve milletin bir tutulması Avrupa milliyetçi düşüncesinin ve modernleşmenin bir ürünüdür. Ulusal edebiyat tarihini yazma 19. yüzyılda ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla başlamıştır. Ulusal tarih, ulusal dil ve ulusal edebiyat ulusal kimliğin oluşturulmasının en önemli parçaları olmuştur. Geçmişle aralarında kesintisiz bir sürekliliğin yani millî dilin ve edebiyatın hep bulunduğu varsayılarak 19. yüzyıl bilim adamları yüzyılları, türleri ve kişileri kapsayan edebiyat tarihleri yazmışlardır. Ancak bu yazma işleminde millî dili ve edebiyatı oluşturanlar arasında bir seçme yapılıyordu. Benzer şekilde Türk edebiyat tarihini bir bütün olarak yazma teşebbüsü bugüne kadar gerçekleşmemiş olmakla birlikte Türkçede ilk akla gelen Fuad Köprülü'nün *Türk edebiyat tarihi*⁵⁶ adlı kitabı ve makaleleri, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *19 uncu asır edebiyat tarihi*⁵⁷ ve Agah Sırrı Levend'in *Türk edebiyatı tarihi*⁵⁸ kitapları konunun bir bölümünü farklı yaklaşımlarla ele alan ve hâlâ aşılammış çalışmalardır. E. J. W. Gibb'in *History of Ottoman poetry*⁵⁹ adlı İngilizce kitabı özellikle Türkiye dışında ve Türkiye'de de Osmanlı dönemi Türk edebiyatına 100 yıllık bakışın kurucusudur. Gibb'in kitabında yer alan düşünce ve yorumları 1990'lı yıllara kadar gerek

⁵⁵ Avşar, *Türkî-i Basîti*, 139-40.

⁵⁶ (İstanbul: Millî Matbaa, 1926)

⁵⁷ (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1949)

⁵⁸ c. 1, giriş (Ankara: TTK, 1973)

⁵⁹ Edited by Edward G. Browne, 6 c. (London: E. J. Luzac, 1900-1907)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

Türkiye’de gerek dışarıda mutlak doğrular olarak kabul edilmiştir. Victoria Rowe Holbrook’un *The Unreadable shores of love: Turkish modernity and mystic romance*⁶⁰ adlı kitabında Gibb’e ağır eleştiriler yöneltmiştir. Holbrook’un kitabının 1998’de Türkçe’de yayınlanmasıyla birlikte Türkiye’de de Gibb’le ilgili eleştiriler ortaya çıkmaya başlamıştır.⁶¹ Ancak, Köprülü, Tanpınar ve Levend’in kitaplarının dayandığı temeller ve yaklaşımları değerlendiren ve tartışan bir yazı henüz yazılmamıştır. Temel olarak üçü Türkçe’de, biri İngilizcede dört temel kaynağı olan Türk edebiyat tarihyazımı geleneğinin tarihini ve eleştirisini yapma belki de erken bir beklenti olacaktır. Öte yandan, Türk tarihyazımı’nın edebiyat tarihyazımına göre çok şanslı olduğuna dikkat çekmek gerekir. Edebiyat tarihyazımı’nın tarihi ve gelişimi onun kadar ne incelenmeye, ne de araştırılmaya değer görülmüştür.

Dil bir milletin tekilliğinin en derin ifadesi olarak görülmekte ve edebiyat milletin, böyle birliğin üyeleri olarak yaşayan insanların, kendini yansıttığı hayali ayna olarak görülmekteydi.⁶² Jusdanis’in vurguladığı üzere, Ondokuzuncu yüzyıl filologlarının çalışmalarının merkezinde, milli tekilliğin her olgunun görünmez bir parçası olduğuna ve bu fikrin bir dizi edebiyat yapıtı içinde temsil edilebileceğine duydukları inanç vardı. Bir milletin kendisi hakkındaki imgesinin o milletin edebiyatında sergilendiği anlayışı, bütün edebiyat yapıtlarını büyük bir anlatı içinde bir araya getiren bağı oluşturuyordu. Metinler silsilesi, hepsinin bir milletin özünü yansıttıkları düşüncesiyle dolaylanıyordu. Bu edebiyat tarihçileri bir dizi yerli metin seçmekte, onları kutsayıp kanon haline getirmekte ve sonra da onların bir milletin cisimleşmiş hali olduklarını ilan etmekteydiler. Temel amaçları milli bir edebiyatın esas özelliklerini, onu diğer geleneklerden farklılaştırarak belirlemektir.⁶³

Fuad Köprülü, Türkçülük ideolojisinin etkisi altında ve dönemin gereksinimleri doğrultusunda Tatalı Mahremî ve Edirneli Nazmî ile eserlerini seçmiş, bunlar arasında ilişki kurmuş ve bunları *Türkî-i Basît Cereyânı* adı altında yorumlamıştır. Bu yorum, bir ulusal Türk dili ve edebiyatı fikrinin kurulmasına büyük katkılarda bulundu. Bu sınıflama, kolektif edebiyat ve dil hafızasının içinde Türkçe ve

⁶⁰ Austin: University of Texas, 1994)

⁶¹ *Aşkın okunmaz kıyıları: Türk modernitesi ve mistik romans*, çev. Erol Köroğlu, Engin Kılıç (İstanbul: İletişim, 1998). Hatta 2001 yılında Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü tarafından 4 Ekim 2001’de Gibb ve Türk Edebiyatı Tarihçiliği Kollokyumu düzenlenmiştir.

⁶² Gregory Jusdanis, *Gecikmiş modernlik ve estetik kültür: milli edebiyatın icat edilişi*, çev. Tuncay Birkan (İstanbul: Metis, 1998), 76.

⁶³ a.g.e., 177-78.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

Türklük bilincinin olduğu varsayımından yola çıkıyordu. Ancak bu varsayım modernizmin tesiriyle beraberinde çizgisel olarak ilerleme düşüncesini içerdiğinden bu tanıma uymayan yazar ve eserleri görmemek, gözden çıkarmak ya da değerlendirmeye hiç almamayı getirdi.

Türk edebiyat tarihinin tamamına ya da bir bölümüne yönelik bütün kitapların, makalelerin, ansiklopedilerin, tezlerin vb. yazılma ölçütlerinin gözden geçirilme zamanı gelmiş hatta geçmektedir. Çoğu ortak kabullerin 19. yüzyılda batı dünyasında ortaya çıkan edebiyat tarihi yazım tekniklerine ve dil ve edebiyat eleştirisine dayandığı gözlemlenmektedir.⁶⁴ Tabii ki yapılan her çalışmanın edebiyat tarihi yazımına büyük katkıda bulunduğu inkar edilemez. Ancak o günden bugüne gerek dünyada gerekse Türkiye’de edebiyat ve diğer alanlarda büyük mesafeler aşılmış, yeni teori ve yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bunların göz önüne alınmasıyla farklı okumalar sonucu farklı edebiyat tarihlerinin yazılması mümkün olabilecektir.⁶⁵

Bu bağlamda Fuad Köprülü’nün dönemin koşulları içinde kurguladığı, Türk dili ve edebiyatının yazımındaki en önemli anahtar kavramlardan biri haline gelen *Türki-i Basit Cereyanı* yeteri kadar tartışılmadan, tarihdışılığı sorgulanmadan varlığını birincil ve ikincil metinlerde sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

AKÜN, Ömer Faruk. “Divan edebiyatı.” *TDVİA*. c. 9. İstanbul: TDV, 1994: 389-427.

ANDREWS, Walter G. “Starting over again: some suggestions for rethinking Ottoman Divan poetry in the context of translation and transmission.” *Translations: (re)shaping of literature and culture*, edited by Saliha Paker. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, 2002: 15-40.

⁶⁴ Türk edebiyat tarihinde kanon oluşturulmasına bir giriş olarak bkz. Selim S. Kuru, “Sex in the Text: Deli Birader's Dafi'u 'l-gumum ve Rafi'u 'l-humum and the Ottoman literary canon,” *Middle Eastern Literatures* 10, s. 2 (August 2007): 157-174.

⁶⁵ Edebiyat tarihinin ne olduğu ve nasıl yaklaşılması gerektiği konusunda tartışmalar devam etmekte ve artık neredeyse on yılda bir yaklaşım değişikliğinin söz konusu olmaktadır. Bu konudaki tartışmalar için bkz. Lawrence Lipking, “A trout in the milk,” *The Uses of literary history*, Editor Marshall Brown (Durham and London: Duke University, 1995), 2.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

-
- ANDREWS, Walter. *Şiirin sesi, toplumun şarkısı*. Çeviren Tansel Güney. İstanbul: İletişim, 2000.
- ATSIZ, Nihal. *Edirneli Nazmî'nin eseri ve bu eserin Türk dili ve kültürü bakımından ehemmiyeti*. İstanbul, 1934.
- AVŞAR, Ziya. "Edirneli Nazmî: hayatı, edebî kişiliği, eserleri, Türkî-i Basit ve gazeller dışındaki nazım şekil ve türleri." Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, 1998.
- AVŞAR, Ziya. "Türkî-i Basîti yeniden tartışmak." *Bilig*, s. 18 (Yaz 2001): 127-43.
- AYNUR, Hatice. "Mahremî." *TDV İslâm Ansiklopedisi*. c. 27. İstanbul: TDV, 2003.
- AYNUR, Hatice. "Mahremî ve Şeh-nâme'si, I. Kısım Yavuz Sultan Selim dönemi: inceleme-metin-sözlük-dizin." Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, 1993.
- AYNUR, Hatice. "Mahremî." www.ottomanhistorians.com/database/html/Mahremi.html
- AYNUR, Hatice. "Ottoman literature." *Cambridge History of Turkey*, c. 3, *The Later Ottoman Empire, 1603-1839*. Edited by Suraiya N. Faroqhi. Cambridge: Cambridge University Press, 2006: 482-87.
- AYNUR, Hatice. "Rethinking the Türkî-i Basît Movement in Turkish Literature." *Archivum Ottomanicum* 25 (2008): 79-97.
- AYNUR, Hatice. "Was the Türkî-i Basît really a movement?" *International Committee of Pre-Ottoman and Ottoman Studies, 15th CIEPO Symposium, July 8-12, 2002*. London.
- BANARLI, Nihat Sami. *Resimli Türk edebiyatı tarihi*. 2 c. İstanbul: MEB, 1987.
- BİLGEGİL, Kaya. *Harâbât karşısında Namık Kemal*. İstanbul: İrfan Yayınevi, 1972.
- BİLKAN, Ali Fuat. *Nâbî Dîvânı*. c. 1. İstanbul: MEB, 1997.
- COŞKUN, Menderes. *Manzum ve mensur Osmanlı hac seyahatnameleri ve Nâbî'nin Tuhfetü'l-harameyn'i*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 2002.
- ERBAY, Erdoğan. *Eskiler ve yeniler: Tanzimat ve Servet-i Fünun neslinin Divan edebiyatına bakışı*. Erzurum: Akademik Araştırmalar, 1997.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

- FAZLIOĞLU, İhsan. "Osmanlı'da Türkçe telif ve tercüme eserlerin dil bilincinin oluşumundaki yeri." *Kutadgubilig: Felsefe-Bilim Araştırmaları*, s. 3 (Mart 2003): 151-84.
- GİBB, E. J. W. *History of Ottoman poetry*. Edited by Edward G. Browne. 6 c. London: E. J. Luzac, 1900-1907.
- HOLBROOK, Victoria. *Aşkın okunmaz kıyıları: Türk modernitesi ve mistik romans*. Çeviren Erol Köroğlu, Engin Kılıç. İstanbul: İletişim, 1998.
- JUSDANİS, Gregory. *Gecikmiş modernlik ve estetik kültür: milli edebiyatın icat edilişi*. Çeviren Tuncay Birkan. İstanbul: Metis, 1998.
- KABAKLI, Ahmet. *Türk edebiyatı*. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1973.
- KAHRAMAN, Mehmet. *Divan edebiyatı üzerine tartışmalar*. İstanbul: Beyan: 1996.
- KARAMANLIOĞLU, Ali. *Türk dili*. İstanbul: Dergâh, 1978.
- KILIÇ, Filiz. "Meşâirü's-su'arâ: inceleme-tenkitli metin." Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, 1995.
- KILIÇ, Hulusi. "İbşîhî." *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 21. İstanbul: TDV, 2000.
- Kınalı-zâde Hasan Çelebi. *Tezkiretü's-şuara*. haz. İbrahim Kutluk. c. 2. Ankara: TTK, 1981.
- KIRKKILIÇ, Ahmet. "Türki-i Basit Cereyanı." *Yedi İklim* 7, s. 50 (Mayıs 1994): 25-30.
- KOCATÜRK, Mahir. *Türk edebiyatı tarihi*. Ankara: Edebiyat Yayınevi, 1964.
- KÖKSAL, Fatih. "Orjinal bir şair: Edirneli Nazmî ve Dîvân'ına yeni bakışlar." *Bilig*, s. 20 (Kış 2002): 101-23.
- KÖKSAL, Fatih. "Edirneli Nazmî: Mecma'u'n-nezâ'ir: inceleme-tenkitli metin." Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2001.
- KÖKSAL, M. Fatih. "Edirneli Nazmî'nin yayımlanmamış Türkî-i Basît şiirleri." *Türklük Bilimi Araştırmaları*, s. 15 (Bahar 2004): 63-82.
- KÖKSAL, M. Fatih. "Klâsik edebiyatımızı isimlendirme meselesi." *Türklük Bilimi Araştırmaları*, s. 2 (1996): 209-23.
- KÖKSAL, M. Fatih. "Mecmau'n-nezâ'ir." *TDV İslâm Ansiklopedisi*. c. 28. İstanbul: TDV, 2003.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

- KÖPRÜLÜ, Fuad. "Millî edebiyat cereyânının ilk mübeşşirleri." *Edebiyat araştırmaları*. 2. bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1986: 271-315.
- KÖPRÜLÜ, Fuad. "Millî edebiyatın ilk mübeşşirleri." *Tevhîd- Efkâr Gazetesi*. 1921.
- KÖPRÜLÜ, Fuad. *Bugünkü edebiyat*. İstanbul: İktbal Kütüphanesi, 1924.
- KÖPRÜLÜ, Fuad. *Milli edebiyat cereyânının ilk mübeşşirleri ve Divân-ı Türki Basit*. İstanbul: Devlet Matbaası, 1928.
- KÖPRÜLÜ, Fuad. *Türk edebiyat tarihi*. İstanbul: Millî Matbaa, 1926.
- KURU, Selim S. "Sex in the Text: Deli Birader's Dafi'u 'l-gumum ve Rafi'u 'l-humum and the Ottoman literary canon." *Middle Eastern Literatures* 10, s. 2 (August 2007): 157-174.
- Latîfî. *Tezkiretü'ş-şu'arâ ve tabsıratü'n-nuzamâ: inceleme metin*. [Hazırlayan] Rıdvan Canım. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2000.
- LEVEND, Agâh Sırrı. *Nabi'nin surnâmesi: Vakaayi'-i hitân-ı şehzadegân-ı Hazret-i Sultan Muhammed-i Gaazi li-Nabi Efendi*. İstanbul: İnkilâp Kitabevi, 1944.
- LEVEND, Agâh Sırrı. *Türk dilinde gelişme ve sadeleşme safhaları*. Ankara: TDK, 1949.
- LEVEND, Agah Sırrı. *Türk edebiyatı tarihi*. c. 1 giriş. Ankara: TTK, 1973.
- LEWIS, Geoffrey. *Trajik başarı: Türk dil reformu*. Çeviren Mehmet Fatih Uslu. İstanbul: Gelenek, 2004.
- LİPKİNG, Lawrence. "A trout in the milk," *The Uses of literary history*. Editor Marshall Brown. Durham and London: Duke University, 1995.
- Mahmûdü'l-eser fî tercemeti'l-Müstatrafi'l-müste'ser*. 2 c. İstanbul: Dârü'l-tıbb'âti'l-Âmire, 1261-1263 [1845-47].
- MAZIOĞLU, Hasibe. "Divan edebiyatında sadeleşme akımı." *Türk Dili*, 14 (1964-65): 607-12.
- MERMER, Ahmet. "XV. yy.da yazılmış bilinmeyen bir nazire mecmuası ve Aydınlı Visâlf'nin bilinmeyen şiirleri." *Millî Folklor*, s. 56 (Kış 2002): 75-94.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

- MERMER, Ahmet. *Türkî-i Basît ve Aydınlı Visâlî'nin şiirleri*. Ankara: Akçağ, 2006.
- Namık Kemal. "Lisân-ı Osmânî'nin edebiyatı hakkında bazı mülâhazâtı şâmildir." *Tasvîr-i Efkâr Gazetesi*, s. 416, 417 (16, 19 Rebî'ü'l-âhir 1283 [1866]).
- ÖKSÜZ, Ziya. *Türkçenin sadeleşme tarihi: Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*. Ankara: TDK, 1995.
- ÖZKAN, Mustafa. "Edirneli Nazmî ve Türkî-i Basît hareketi." *İlmî Araştırmalar*, s. 5 (1997): 233-46.
- ÖZKAN, Mustafa. *Türk Dili'nin gelişme alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1995.
- "Refî Mehmed Efendi (Lebîbzâde Deli Refî')." *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. c. 7. İstanbul: Dergâh, 1990.
- SADOĞLU, Hüseyin. *Türkiye'de ulusçuluk ve dil politikaları*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi, 2003.
- SAYMAN, Şerif Hulûsî. "Fuad Köprülü'nün ilmî neşriyatı." *Fuad Köprülü Armağanı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, 1953: xxv-liii.
- SAYMAN, Şerif Hulûsî. *O. Prof. Dr. Fuad Köprülü'nün yazıları için bir bibliyografya: 1913-1934*. İstanbul: Burhaneddin Matbaası, 1934; 2.bs. İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitabevi, 1940.
- Sehî Beg. *Heşt Bihîşt: The Tezkire by Sehi Beg, an analysis of the first biographical work on Ottoman poets with a critical edition based on MS. Süleymaniye Library, Ayasofya 3544*. [Hazırlayan] Günay Kut. Cambridge, Mass.: Harvard University Printing Office, 1978.
- SILAY, Kemal. "The Türki-i Basit Movement and its significance for Turkish language reform." *Turkish Studies Association Bulletin* 17, no 1 (April 1993), 124.
- SILAY, Kemal. *Nedim and the poetics of the Ottoman court: medieval inheritance and the need for change*. Bloomington, Indiana: Indiana University, 1994.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi. *19 uncu asır edebiyat tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1949.
- TANSEL, Fevziye Abdullah. "Memleketin acı kaybı: Prof. Dr. Fuad Köprülü." *Belleten*, s. 120 (1966): 621-36.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

TİMURTAŞ, Faruk Kadri. "Tarih boyunca Türkçecilik cerayanı." *Atsız Armağanı*. İstanbul: Ötüken Yayınevi, 1976: 421-45.

YAVUZ, Kemal. "XIII.-XVI. asır dil yadigârlarının Anadolu sahasında Türkçe yazılış sebepleri ve bu devir müelliflerinin Türkçe hakkındaki görüşleri." *Türk Dünyası Araştırmaları: Timurtaş Armağanı*, s. 27 (Aralık 1983): 9-57.

YETİŞ, Kazım. *Nâmık Kemal'in Türk dili ve edebiyatı üzerine yazıları ve görüşleri*. İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi, 1989.